

YASHIL

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

ZAMONAVIY IQTISODIYOTDA YUQORI MUHANDISLIK TEKNOLOGIYALARINI ILMIY-AMALIY JORIY ETISH INNOVATSION TARAQQIYOT POYDEVORI

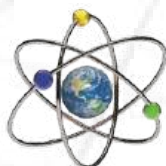
2
0
2
4

MAQOLALAR TO'PLAMI

MAXSUS SON
Iyun-iyul

Digital
Object
Identifier

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Mas'ul muharrir:

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'ZR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'ZR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'ZR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Musyeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Utayev Uktam Choriyevich, O'ZR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'ZR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'ZR Tabiat resurslari vazirligi, O'ZR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

“ZAMONAVIY IQTISODIYOTDA YUQORI MUHANDISLIK TEXNOLODIYALARINI ILMIY-AMALIY JORIY ETISH INNOVATSION TARAQQIYOT POYDEVORI”

MAVZUSIDAGI ILMIY MAQOLALAR TO‘PLAMI

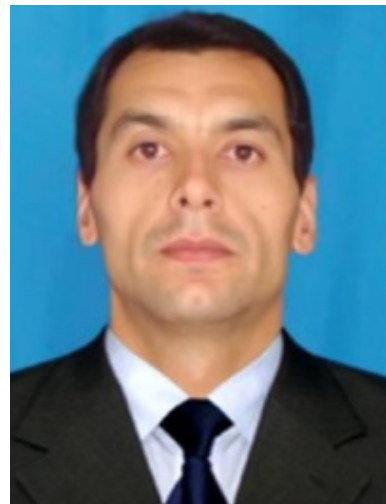

TABIIY GAZNING OLTINGUGURTLI QO'SHIMCHALARINING FIZIK-KIMYOVIIY XOSSALARINI TADQIQ QILISH

Muxtor Jamolovich Maxmudov

BuxMTI "Neftni qayta ishlash texnologiyasi"
kafedrasi professori, k.f.d..

Ramazonov Bahrom G'afurovich

BuxMTI "Kimyo" kafedrasi dotsenti, t.f.f.d.(PhD)

Annotatsiya: Ushbu maqolada yuqori yuklanishda va og'ir sharoitlarda ekspluatatsiya qilinuvchi kompressorlarning energiya quvvatini va ekspluatatsiya davriyligini oshirish haqida ma'lumotlar keltirilgan. Shu bilan birga, kompressorlarda foydalanuvchi moylarning sifatiga va fizik-kimyoviy xususiyatlarini o'zgarishiga uglevodorod tarkibining ta'siri borasida olib borilgan ilmiy-tatqiqot ishlarini natijalari keltirilgan.

Kalit so'zlar: kompressor moylari, sintetik moylar, qo'ndirma, uglevodorod tarkib, oksidlanish, moylash, bosim, polikondensatsiya, havo kislorodi, qovushqoqlik indeksi, qovushqoqlik-harorat xossasi.

Abstract: This article provides information on increasing the energy capacity and operating cycle of compressors operating under high load and severe conditions. At the same time, the results of scientific research work on the effect of hydrocarbon content on the quality and changes in the physical and chemical properties of the oils used in compressors are presented.

Key words: compressor oils, synthetic oils, oil, hydrocarbon content, oxidation, lubrication, pressure, polycondensation, air oxygen, viscosity index, viscosity-temperature property.

Аннотация: В данной статье представлена информация по увеличению энергоемкости и рабочего цикла компрессоров, работающих в условиях повышенной нагрузки и тяжелых условиях. При этом представлены результаты научно-исследовательских работ по влиянию содержания углеводородов на качество и изменение физико-химических свойств масел, используемых в компрессорах.

Ключевые слова: компрессорные масла, синтетические масла, масло, содержание углеводородов, окисление, смазка, давление, поликонденсация, кислород воздуха, индекс вязкости, вязкостно-температурные свойства.

KIRISH

Ko'pgina tabiiy gaz konlarida gazning tarkibida oltingugurt birikmalari va karbonat angidrit gazi bo'lib, ular nordon gazlar, deb ataladi. Oltingugurt birikmasi gazni qayta ishlash jarayonida katalizatorlarni buzadi, yonganda CO_2 va CO_3 oksidlari paydo bo'ladi. Bular atmosfera havosiga chiqarilganda insoniyat va atrof muhit uchun xavflidir. Vodorod sulfid va karbonat angidrit CO_2 gaz suv mavjud bo'lgan muhitda po'lat quvurlarda, quvur uzatmaning jihozlarida, kompressor mashinalarida korroziyani hosil qiladi. Ular mavjud bo'lganda gidratlanish tezlashadi. Oltingugurt komponentlari mavjud bo'lganda iste'molga beriladigan gazning tarkibiga yuqori talablar qo'yiladi. Hozirgi vaqtda vodorod sulfid ning H_2S tabiiy gazda ruxsat etilgan miqdori 5,7 mg/

m³, umumiy oltingugurt 50 mg/m³ dan yuqori emas, karbonat angidrit CO₂ gazining miqdori esa 2 % dan ko'p emas. Tabiiy gazning oltingugurtli komponentlari, birinchi navbatda, H₂S oltingugurt ishlab chiqarish uchun asosiy xom ashyo hisoblanadi.

Gazni oltingugurtdan tozalik darajasi 99,9 %ni tashkil qiladi. Hozirgi qo'llaniladigan "Sho'rtanneftgaz" MChJ va Muborak gazni qayta ishlash zavodlarida yangi texnologiyalar asosida oltingugurt ishlab chiqarish va atmosfera bosimini tozaligini ta'minlash ishlari olib borilmoqda.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Mahalliy olimlardan A. Muxtorov, M. Tursunov, U. Karimov, B. Raxmatov, D. Ismoilov, X. Usmonovlarning o'z ilmiy ishlarini tabiiy gazning oltingugurtli qo'shimchalari va ularning fizik-kimyoviy xossalari tadqiq etishga bag'ishlashgan. Muxtorov A. o'z asarida: "Tabiiy gazning tarkibidagi oltingugurtli qo'shimchalar asosiy ifloslantiruvchi omillar qatoriga kiradi. Ular gazning yonish jarayoniga va atrof-muhitga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Oltingugurtli birikmalarni gazdan ajratib olish jarayonida ularning adsorbsiya xususiyatlari muhim ahamiyat kasb etadi", – deydi.

Xorijlik Gonzalez R., Fernandez M., Kim H., Park S., Jones A., Smith B. kabi olimlar tabiiy gazning oltingugurtli qo'shimchalarining fizik-kimyoviy xossalari tadqiq qilishgan. Gonzalez R. ushbu mavzu doirasi tabiiy gazdan oltingugurt birikmalarini olib tashlash, undan xavfsiz foydalanish va tashishni ta'minlashning muhim bosqichidir. Yuqori samaradorlikka erishish uchun kimyoviy assimilyatsiya qilish, yangi materiallar yordamida adsorbsiya va membranani ajratish kabi usullarni qo'llash lozimligini ta'kidlagan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot ishlarini amalga oshirishda ilmiy tadqiqot metodologiyasida keng qo'llaniladigan usullardan foydalanildi. Tabiiy gazning oltingugurtli qo'shimchalarini fizik-kimyoviy xossalari o'rganishda umumiylikdan individuallikka va aksincha tartibda deduksion yoki induksion usullardan foydalanish samara bersa, abstrakt-mantiqiy fikrlash usuli esa jarayonni tizimli tahlil qilishda ahamiyatlidir. Ilmiy tahlil jarayonida ana shu ilmiy tadqiqot usullaridan, xususan, kuzatish, umumlashtirish, guruhlash, taqqoslash, tahlil qilishda esa sintez va tahlil usullarini keng foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Bizga ma'lumki, tabiiy gaz tarkibida asosiy komponent hisoblangan uglevodorodlardan tashqari bir qator oltingugurt saqlagan birikmalar ham mavjud bo'ladi. Ayni paytda tarkibida vodorod sulfid saqlagan tabiiy gaz iste'mol gazining salmoqli qismini tashkil etadi. Bunda gaz tarkibida H₂S ning miqdori birning bir nechta ulushlaridan bir necha o'nli foizlariga qadar bo'lishi mumkin. Bunday gazlar iste'molchiga yetkazilishidan oldin uning H₂S zaharligini va korrozion faolligi sabab tozalanadi. Bundan tashqari H₂S gazni tozalashdagi turli kimyoviy reaksiyalar katalizatorlar zahari bo'lib hisoblanadi.

Vodorod sulfidning H₂S ning insonga ta'siri uning konsentratsiyasiga bog'liq bo'ladi (1-jadval) [1]

Jadval-1. Vodorod sulfid H₂S gazining insonga ta'siri

H ₂ S ning hajmiy ulushi %	Fiziologik ta'siri
0,13	Hidni sezishning minimal darajasi
1	Aniq hid
10	8 soat davomida inson salbiy oqibatlersiz zaharlanishi mumkin bo'lgan maksimal konsentratsiya
100	3-5 minut yo'tal, ko'z va tomoq achishishi, hid hid bilishning yo'qolishi
500	15 minutda nafas olish to'xtaydi
1000	Bir zumda hushdan ketadi. O'lim

Vodorod sulfid suvda erishi natijasida hosil qiladigan kislotasi metallarning kimyoviy va elektrokimyoviy korroziyasini keltirib chiqaradi. Tabiiy gaz tarkibidagi vodorod sulfid "gaz" oltingugurt olish uchun asosiy xomashyo sifatida ham ma'lum.

Gaz tarkibida vodorod sulfiddan tashqari boshqa oltingugurtli komponent (merkaptan, COS, CS₂) lar ham uchrashi mumkin. Bu gazlar qurilma korroziyasi, katalizatorning zaharlanishi kabilarga sabab bo'ladi. Yonganda ular SO₂ ni hosil qiladi. Gazlar tarkibidagi oltingugurt birikmalarining fizik-kimyoviy xossalari 2-jadvalda keltirilgan [2].

2-jadval

Ko'rsatkichlar	H ₂ S	COS	CS ₂	CH ₃ SH	C ₂ H ₅ SH	SO ₂
Molekulyar massasi	34,08	60,07	76,13	48,1	62,13	64,06
Suyuqlanish harorati, °C	-85,6	-138,9	-112	-123	-147,9	-75,5
Qaynash harorati, °C	-60,4	-50,3	46,2	6	35	-10
Kritik harorati, °C	100	102	279	197	226	157,8
Siqilishning kritik koeffitsiyenti	0,284	0,26	0,293	0,268	0,274	0,268
Gaz bug'ining bosimi, Pa: A	16,104	143,686	159,844	161,909	16,077	167,68
B	1768,69	530,22	2690,85	2338,38	2497,23	2302,35
C	-26,06	-13,15	-31,62	-34,44	-41,77	-35,97

3-jadvalda vodorod sulfid gazining turli haroratlarda suvdagi eruvchanlik ko'rsatkichlari keltirilgan: [3]

3-jadval

Harorat, °C	Eruvchanlik, g / 100 g H ₂ O	Harorat, °C	Eruvchanlik, g / 100 g H ₂ O
0	0,7066	40	0,2361
5	0,6001	45	0,2110
10	0,5112	50	0,1883
15	0,4411	60	0,1480
20	0,3846	70	0,1101
25	0,3375	80	0,0765
30	0,2983	90	0,041
35	0,2661	100	0,040

Vodorod sulfidning 100 °C dan yuqoriroq haroratdagi suvda eruvchanligi 4-jadvalda keltirilgan

4-jadval

Harorat, °C	Eruvchanlik, g / 100 g H ₂ O	Harorat, °C	Eruvchanlik, g / 100 g H ₂ O	Harorat, °C	Eruvchanlik, g / 100 g H ₂ O
126	0,057	175	0,139	300	0,190
141	0,067	202	0,160	350	0,189
150	0,088	233	0,177	400	0,171
158	0,117	273	0,179	440	0,098

Vodorod sulfid gazining o'z-o'zidan alangalanish harorati 290°C, uning havo bilan aralashmasining portlash chegarasi 4,3 dan 45,5% gachani, yonish issiqligi esa 6070 kkal/m³ ni tashkil etadi Suvda erish issiqligi 4500 kkal/mol, suvli eritmada dissotsiatsiyaning konstantasi 18°C $K_1=9,18 \cdot 10^{-10}$, $K_2=1,2 \cdot 10^{-15}$ ga teng.

Gazlar aralashmasi tarkibidan H₂S ni selektiv ajratishda past haroratli absorbsiya uchun toluol qo'llanilishi mumkin.

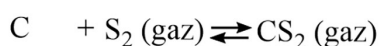
Endi tabiiy gazlar tarkibida uchraydigan CS₂ va COS gazlarining ba'zi fizik-kimyoviy xossalari bilan tanishib chiqsak [3].

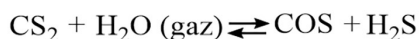
5-jadval

Gaz										
CS₂										
Molekulyar massa	76,14									
Kritik konstantalari: a) harorat b) bosim	273,05 72,87									
Qaynash harorati, °C (1atm)	46,25									
Suyuqlanish harorati, °C	111,9									
Oddiy moddalardan hosil bo'lish issiqligi (25 °C), kal/mol	3440									
Yonish issiqligi, kal/mol	265800									
O'z-o'zidan alangalanish harorati, °C	105-156									
suvda eruvchanligi: harorat, °C eruvchanlik	0	5	10	15	20		25	30	35	40
	2,04	1,99	1,94	1,87	1,79		1,69	1,55	1,37	1,11
COS										
Molekulyar massa	60,07									
Kritik konstantalar: a) harorat, °C b) bosim, atm	105 58									
Qaynash harorati, °C (1atm)	-50,3									
Suyuqlanish harorati, °C	-138									
Oddiy moddalardan, hosil bo'lish issiqligi (25°C), kkal/mol	34,07									
suvda eruvchanligi: harorat, °C b) eruvchanlik, sm ³ /sm ³ 1,333	0	5	10	15	20	25	30			
	1,333	1,056	0,836	0,677	0,561	0,468	0,468			

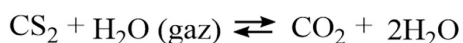
Gazni tarkibidan tozalash jarayonida CS₂ karbonsulfidning ishtirok etishi mumkin bo'lgan reaksiyalar va ularning turli haroratlardagi muvozanat konstantalari quyidagicha:

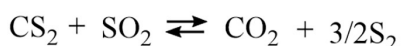
$$K_{P1} = \frac{P_{\text{CS}_2}}{P_{\text{S}_2}} \quad (1)$$

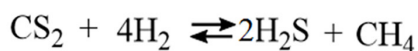
$$K_{P2} = \frac{P_{\text{COS}} P_{\text{H}_2\text{S}}}{P_{\text{CS}_2} P_{\text{H}_2\text{O}}} \quad (2)$$

$$K_{P3} = \frac{P_{\text{CO}_2} P_{\text{H}_2\text{O}}^2}{P_{\text{H}_2\text{O}} P_{\text{CS}_2}} \quad (3)$$

$$K_{P4} = \frac{P_{\text{CO}_2} P_{\text{S}_2}^{3/2}}{P_{\text{SO}_2} P_{\text{CS}_2}} \quad (4)$$

$$K_{P5} = \frac{P_{\text{CH}_4} P_{\text{H}_2\text{S}}^2}{P_{\text{CS}_2} P_{\text{H}_2}^4} \quad (5)$$

COS gazining havo bilan aralashmasining portlash chegarasi 11,9 - 28,5 % lar oralig'ida tashkil etadi.

Jarayonda COS qatnashishi mumkin bo'lgan kimyoviy reaksiyalar, ularning turli haroratlardagi muvozanat konstantalari quyidagicha ko'rinishga ega bo'ladi:

Nordon gazlar tarkibida uchraydigan merkaptanlar, asosan, alkantiollar oilasiga mansub birikmalardir. Ulardan muhim vakillari va ularga tegishli ba'zi parametrlar 6-jadvalda keltiriladi [4]:

6-jadval

Modda	Formula	T _{suyuql.} , °C	T _{qayn.} , °C
metantoli	CH ₄ S	-123,02	5,95
etantoli	C ₂ H ₆ S	-147,9	35,0
propantoli-1	C ₃ H ₈ S	-113,06	67,6
propantoli-2	C ₃ H ₈ S	-30,54	52,56
butantoli-1	C ₄ H ₁₀ S	-115,67	98,46
2-metilpropantoli-1	C ₄ H ₁₀ S	-	88,72
butantoli-2	C ₄ H ₁₀ S	-140,2	84,98
pentantoli-2	C ₄ H ₁₀ S	-75,7	126,64

Ba'zi tiollarning suvda va ishqorda 20-30 °C haroratlar oralig'idagi eruvchanligi keyingi 7-jadvalda keltiriladi [5]:

7-Jadval

Merkaptan nomi	Eruvchanlik, g/l	
	Suvda	1 N li NaOH da
metantoli	23,3	yuqori
etantoli	6,76	yuqori
propantoli-1	1,96	yuqori
butantoli-1	0,57	yuqori
pentantoli-1	0,164	328,0
geksantoli-1	0,047	94,0
geptantoli-1	0,013	27,6

Jadvaldagi kattaliklar merkaptanlar molekulyar massasining ortib borishi tartibida ularning suvda va ishqorda eruvchanligi kamayib borishini kuzatishimiz mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tabiiy gazning tarkibidagi oltingugurtli qo'shimchalar (masalan, vodorod sulfid (H_2S) va oltingugurt dioksid (SO_2)) gazning sifatiga, atrof-muhitga va inson salomatligiga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatadi. Ushbu qo'shimchalar gazning yonish jarayonida zararli mahsulotlar hosil qiladi, bu esa havoning ifloslanishiga va ekologik muammolarga olib keladi. Shuningdek, oltingugurtli qo'shimchalar korroziya jarayonlarini tezlashtiradi, bu esa gaz transporti va saqlash infratuzilmasiga zarar yetkazadi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, tabiiy gaz tarkibidan nordon gazlar, merkaptanlarni tozalash jarayonini bu gazlarning tabiatini, fizik-kimyoviy xossalarini bilmay turib amalga oshirish imkonsiz. Shu nuqtayi nazardan tabiiy gazlar tarkibida uchraydigan qo'shimcha gazlarni o'rganish muhim ilmiy va amaliy ahamiyatga egadir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Экспресс информация ВНИИЭ газпрома. Сер, Транспорт, переработка и использование газа в зарубежных странах. – М.: 1988. – № 12. –14 с.
2. Рид Р., Праусниц Дж., Шервудт. Свойства газов и жидкостей. – Л.:Химия, 1982. –592 с.
3. Справочник азотчика / Под ред. Е.Я.Мельникова – 2-е изд., перераб. – М.: Химия, 1986. –511 с.
4. Айвазов Б.В., Петров С.М. и др. Физико-химические константы сероорганических соединений. – М.:Химия, 1964. –280 с.
5. Reid E. Emmet// Organic chemistry of bivalent sulfur. – N.Y., 1958. –V.1. –P.54-75.

MUNDARIJA

Muhandislar – taraqqiyot tayanchi	4
Sadoqat Siddiqova	
Исследование влияние азотсодержащей добавки на процесс окисления битумов	9
Юлдашев Норбек Худайназарович	
Ziyorat turizmining iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy ta'siriga oid muammolar yechimida terminologiyaning ahamiyati.....	14
Malohat Jo'rayeva, Shavkat Bafojev	
Eksploatatsiya davrida kompressor moylarining ishlashi va fizik-kimyoviy xususiyatlari o'zgarishining o'ziga xosligi	19
Xo'jaqulov Aziz Fayzullayevich	
Tabiiy gazning oltingugurtli qo'shimchalarining fizik-kimyoviy xossalarini tadqiq qilish	24
Muxtor Jamolovich Maxmudov, Ramazonov Bahrom G'afurovich	
Автоматическое формообразование пневматических опалубок бикубическими сплайнами.....	30
Ядгаров Ўктам Турсунович, Ахмедов Юнус, Асадов Шухрат Кудратович	
Optimizing the efficient transport of mass from alternative energy sources and the process of heat and mass exchange during the processing of spices	37
Khayrullo Djurayev Fayzievich, Mizomov Mukhammad Saydulla ugli	
The role of digitalization in regional development and the utilization of their potential for sustainable development	44
Jafarova Khilola Khalimovna	
Разработка новых структур и способов выработки комбинированного трикотажа с повышенной формоустойчивостью на базе интерлочного переплетения	48
Гуляева Г.Х., Мукимов М.М., Каримова Н.Х.	
Кислотная активация навбахорской бентонитовой глины	53
Хужакулов Азиз Файзуллаевич, Хотамов Кобил Ширинбой угли	
Mustaqil ta'limni tashkil etishda raqamli texnologiyalardan foydalanish metodikasini takomillashtirish.....	58
Murodova Zarina Rashidovna	
Kislorodli birikmalar asosida olingan antideetonatsion kompozitsiyalarning ai-80 avtomobil benzinini detonatsion barqarorligiga ta'sirini tadqiq qilish	66
Saloydinov Aziz Avazovich	
Buxoro viloyatining investitsion jozibadorligini oshirish yo'llari.....	70
Akramova Obida Qosimovna	
Исследование механико-технологических параметров глубокого рыхления почвы подпахотного горизонта.....	77
Н.С.Бибутов, Ф.Ю.Хабибов, Ш.М.Муродов	
Разработка экспериментальной установки энергосберегающего измельчителя фруктов и овощей для производства сок с мякотью.....	85
Ф.Ю. Хабибов, Х.Х. Ниязов	
Туризм: типология и классификация.....	95
Малохат Мухаммадовна Жураева, Марупова Гульноз Умарджоновна	
"Yashil energetika"ni rivojlantirishni rag'batlantirishning me'yoriy ko'rsatkichlarini ishlab chiqish.....	99
Sadullayev Nasullo Ne'matovich, G'afurov Mirzoxid Orifovich, Ne'matova Zuxra Nasullo qizi	
Umumiy ovqatlanish korxonalarida xizmat ko'rsatish sifatini oshirishda diversifikatsiyalangan milliy hunarmandchilik mahsulotlaridan foydalanishning ahamiyati.....	108
Ruziyeva Gulinoz Fatilloyevna, Raximova Dilorom Sulaymonovna	
Polimerlar ishlab chiqarishda hamda ularni qayta ishlashda hosil bo'ladigan chiqindilardan samarali foydalanish jihatlari.....	114
Raxmatov Sherzod Shuxratovich, Sadirova Saodat Nasreddinova, Niyozova Rano Najmiddinova, Axmedov Hafiz Ibroimovich	
Kichik quvvatli, energiya samarador shamol turbinalari ko'rsatkichlarining tahlili.....	118
I.I. Xafizov, F.F. Muzaffarov, M.Sh. O'ktamov	

Анализ ингредиентов пищевых продуктов с помощью нейронной сети	127
Мухамадиева Зарина Баходировна	
Dizel moylarini reologik xossalarini tatqiq qilish	132
Xo'jaqulov Aziz Fayzullayevich, Toshov Mavzuddin Sa'dullo o'g'li	

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. Maxsus son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.